

References

1. Vorontsov A. V. Demografiya: uchebnik i praktikum dlya prikladnogo bakalavryata / A. V. Vorontsov, M. B. Hlotov. – M.: Yurayt, 2016. – 287 s.
2. Zarubyna N. N. Ekonomicheskaya sotsiologiya: uchebnik i praktikum dlya akademicheskogo bakalavryata / N. N. Zarubina. – 3–e yzd. – M.: Yurayt, 2015. – 378 s.
3. Oliynyk Y. B. Osnovi ekolohiyi: pidruchnik / Y. B. Oliynyk, P. H. Shishchenko, O. P. Havrilenko. – K.: Znannya, 2012. – 558 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://westudents.com.ua/glavy/13254-64-shlyahi-virshennya-demografichno-problemi.html>
4. Panarin A. S. Iskushenie hlobalizmom. – M.: Izd-vo Jeksmo, 2003. – 416 s.
5. Politolohichniy entsiklopedichniy slovnik / Uporyadnik V. P. Horbatenko; Za red. Yu. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Horbatenka. – 2–e vid., dop. i pererob. – K.: Geneza, 2004. – 736 s.
6. Sytarov Vyacheslav Alekseevich. Sotsyal'naya ekologiya: uchebnik dlya bakalavrov / V. A. Sytarov, V. V. Pustovoytov. – 2–e yzd., pererab. y dop. – Moskva: Yurayt, 2015. – 517 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa: http://stud.com.ua/4176/ekologiya/kontrol_demografichnoyi_situatsiyi#671
7. Timchenko T. V. Hlobal'na demografichna problema i zdorov'ya lyudini / T. V. Timchenko // Hileya: naukoviy visnik. Zbirnik naukovikh prats'. – 2011. – Vip.53 (№10). – S.252–257.
8. Ukrinform. Kitays'ka polityka planovoho ditorodinnya z usima eiye «perehinamy» v cherhoviy raz opinilasya u tsentri uvahy na ts'omu tizhni / Ol'ha Tanasiychuk, 15.06.2012 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1364222-kitay_diti_bez_prava_na_narodgennya_1734865.html
9. Chzhochao Yuy. Demografichni chinniki sotsial'no-ekonomichnoho rozvitku Kytayu / Yuy Chzhochao // Ekonomichna teoriya. – 2014. – №1. – S.85–90.
10. The Japan Times. Woman in China carrying 8-month baby faces choice: Kill it or lose husband's job, 08.09.2015 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.japantimes.co.jp/news/2015/09/08/asia-pacific/social-issues-asia-pacific/woman-china-carrying-8-month-baby-faces-choice-kill-lose-husbands-job/#.V3FV5tSLR49>

Kolisnichenko P. M., Ph.D., Associate Professor, Director, Kirovograd Institute of Interregional Academy of personnel management (Ukraine, Kropivnitskiy), RMK7@ukr.net

Globalization and demographic signs of globalistion consciousness

The analysis of the importance of globalization and their impact on the transformation of global challenges. The basic features of administrative-responsible and social-educational types of globalistion consciousness. Substantiated the necessity of harmonizing global demographic situation by removing the main reasons for high fertility in developing countries, providing increased attention to monitoring the use of humanitarian aid to stimulate socio-economic growth, quality of life and welfare of the population, the development of health systems, education, information space, forming a responsible attitude to politics procreation.

Keywords: globalization, globalistion consciousness, demographic processes.

Колесниченко Р. Н., кандидат политических наук, доцент, директор, Кировоградский институт Межрегиональной Академии управления персоналом (Украина, Кропивницкий), RMK7@ukr.net

Глобализация и демографические черты глобалистического сознания

Произведен анализ значения процессов глобализации, их влияния на трансформацию глобальных проблем человечества. Исследованы основные черты административно-ответственного и социально-воспитывающего типов глобалистического сознания. Обосновано необходимость гармонизации глобальной демографической ситуации путем устранения основных причин высоких показателей рождаемости в развивающихся странах, что предусматривает повышенное внимание к контролю над использованием гуманитарной помощи, стимулирование социально-экономического роста, улучшения качества жизни и социального обеспечения населения, развитие систем здравоохранения, образования, информационного пространства, формирование ответственного отношения к политике деторождения.

Ключевые слова: глобализация, глобалистическое сознание, демографические процессы.

* * *

УДК 327(477)

Мазурець Ю. О.,
аспірант кафедри міжнародної інформації, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
MazuretsYura5@gmail.com

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

Енергетичний концепт сучасних міжнародних відносин найчастіше розглядають через призму неореалістського, неоліберального, конструктивістського, міжнародного політекономічного та неомарксистського підходів. Утім, багато вчених схильються до принципу міждисциплінарності при дослідженні даної проблематики. Застосування політичного, історичного, компаративістського і прагматичного методів допомогли з'ясувати повноту розмаїття акторів міжнародних енергетичних стосунків. Окрему увагу приділено фактору значної заполітизованості цих відносин, що чим далі, тим сильніше відносить їх до сфери інтересів не так економістів, як політологів. Вчені сучасності, як і дослідники минулих століть вважали, що енергетична складова міжнародних відносин є однією з найвизначальніших при порівняльній аналізі положення держав на міжнародній арені та тлумаченні їх місця у світовому порядку.

Ключові слова: міжнародні відносини, енергетика, національні інтереси.

Енергетичний концепт сучасних міжнародних відносин є визначальним чинником забезпечення національних інтересів держави на міжнародній арені, оскільки до національних інтересів держави належить наявність безперервного доступу до необхідних енергетичних ресурсів у достатній кількості й необхідної якості. Енергетично незалежна держава повинна контролювати власні внутрішні запаси розвіданих і нерозвіданих енергетичних ресурсів та здійснювати захист національного простору через усунення зовнішніх загроз. При цьому енергетична незалежність може розглядатися в політичному, економічному та безпековому вимірах внаслідок використання державами експортного потенціалу енергоресурсів для посилення власного міжнародно-політичного впливу.

Дослідженню енергетичного концепту сучасних міжнародних відносин, а також його понятійно-категоріальним характеристикам і концептуальним підходам присвячено зарубіжні та вітчизняні наукові роботи С. Андрущенко, В. Баранніка, Дж. Бейкера, К. Бойфілда, О. Брамінського, В. Бушуєва, В. Вербинського, В. Гайдука, М. Гончара, А. Громова, Н. Грущинської, І. Діака, А. Дорошкевича, В. Іващенко, С. Жизніна, А. Закревського, М. Земляного, А. Конопляника, А. Корнесва, Ю. Корольчука, О. Коппель, В. Крюкова, Д. Маруніча, А. Мاستепанова, К. Медлока, К. Миловидова, Т. Митрової, О. Москальця, Б. Парахонського, С. Пирожкова, К. Полоуса, Г. Робертсона, В. Саприкіна, Б. Соколовського, М. Сороки, А. Сухорукова, О. Троїцького, А. Шевцова, Т. Шинкаренка, В. Фейгіна, П. Хартля, С. Холдїтча, Л. Уніговського, О. Юспіна та інших.

Сучасні міжнародні відносини ґрунтуються на конкуренції за доступ до енергетичних ресурсів, зумовлюючи потребу захисту національних інтересів через розробку ефективних засад зовнішньої та внутрішньої енергетичної політики, що складаються з забезпечення безпеки енергетичних транзитних потоків і національної інфраструктури; диверсифікації енергетичних ринків; залучення інвестицій; видобутку і переробки енергоресурсів; розвитку національного енергетичного сектору. Оскільки міжнародні відносини у сфері енергетики нині вважаються заполітизованими,

тому спостерігається активізація політичних, економічних і військових зусиль держав щодо відстоювання власних енергетичних інтересів, що призводить до асиметричності розвитку світової енергетики. Проявами такої асиметричності, на думку зарубіжних дослідників, стало зростання конкуренції на світових енергетичних ринках між енергетичними компаніями та енергетичними асоціаціями, а також інтенсифікація міждержавної взаємодії щодо регулювання світової енергетичної сфери та поява центрів глобальної і регіональної енергетичної політики [1; 2].

На рівні міжнародно-політологічного дискурсу сформувалось декілька концептуальних підходів до характеристики взаємозв'язку та взаємозалежності енергетичного концепту і взаємодії політичних акторів у системі міжнародних відносин щодо захисту власних зовнішньополітичних інтересів, зокрема виокремлюють неореалістський, неоліберальний, конструктивістський, міжнародний політекономічний та неомарксистський підходи. Представники названих концепцій відзначають, що енергетичний чинник став невід'ємною частиною сучасних міжнародних відносин та ґрунтується переважно на національних інтересах і балансі сил, що може носити конфліктний або неконфронтаційний характер [3]. При цьому важливо відмітити, що сучасна світова енергетична політика тісно пов'язана не лише з забезпеченням національних інтересів держави, але й впливає на універсальні аспекти функціонування людства такі, як прагнення глобальної справедливості, подолання глобальної нерівності та вирішення глобальних проблем. Таким чином, глобальні інтереси визначаються національними інтересами держав і сприяють визначенню їх сутності [4; 5].

У рамках неореалістського концептуального підходу, представниками якого є С. Анвар, Ф. Б'юкенен, Р. Гілпін, Д. Головін, Р. Даннройтхер, А. Деденкулов, Е. Замбетакіс, Дж. Калик, Г. Кіссінджер, М. Клер, Я. Ковальський, Я. Козер, А. Кокошин, Ю. Косов, В. Маллон, Д. Моран, Г. Моргентгау, Д. Нінчіч, К. Паскуаль, Дж. Рассел, С. Рафаель, Дж. Розенау, Д. Стокс, Дж. Станіслав, Е. Черненко, Е. Шопрад, Р. Шчербовський, Б. Уілсон, К. Уолтц, проаналізовано особливості формування енергетичної безпеки держави у взаємозалежності з її національними інтересами. Багатогранні аспекти дослідження енергетичного концепту міжнародних відносин стали основою сучасної концепції неореалізму, в рамках якої за ступенем формування виділено безпековий, ресурсний та геополітичний наукові напрями.

Нині дослідження неореалістського концептуального підходу зосередженні на вивченні енергетичної політики держави у зовнішньому і внутрішньому вимірах, енергетичної безпеки, військового протистояння і регіональних конфліктів у енергетичній сфері, що пов'язано з фінансовим, технологічним, економічним і військово-політичним розвитком країн. Зокрема, вчені виокремлюють пріоритети енергетичної безпеки держав-експортерів, держав-імпортерів та їх компаній, серед яких для держав-експортерів називають упевненість в стійкому видобутку вуглеводнів, доступ до дешевшої енергії, можливість створення довготривалого національного доходу, підтримання ефективної виробничо-технологічної нафтогазової інфраструктури; для держав-імпортерів називають ціновий вплив, стійкість експортних доходів,

прискорений розвиток внутрішніх джерел енергії для ослаблення залежності від імпорту, можливість створення стратегічних запасів. Таким чином, держави-експортери отримують можливість використовувати енергетичний потенціал з політичною метою, а держави-імпортери можуть вдаватись до військової сили для гарантованого доступу до зовнішніх джерел енергії. Прихильники неореалізму переконанні, що енергетичні конфлікти між державами є неминучими в умовах світового дефіциту вуглеводневої сировини і жорсткої конкуренції на нафтогазовому ринку, хоча вони не завжди переростають у відкрите протистояння, проте стимулюють гонку озброєнь і призводять до міжнародної нестабільності [6].

Отже, неореалістичний концептуальний підхід до енергетичного концепту міжнародних відносин зосереджений на вивченні глобальних, регіональних і міждержавних конфліктів в енергетичній сфері, обмеженому дослідженні засобів енергетичної міждержавної, міжкорпоративної та державно-корпоративної взаємодії, встановленні особливостей політичного розподілу влади, розміщенні та вартості енергетичних ресурсів.

Дослідження у рамках неоліберального концептуального підходу спрямовані на критику неореалістського розуміння процесів, що відбуваються у світовій енергетиці, оскільки вчення про суперництво держав за доступ до енергоресурсів, що тлумачиться у військово-силовому або геополітичному контексті, не дозволяє охопити весь спектр формування міжнародних відносин в енергетичній сфері, зокрема серед представників неолібералізму виділимо роботи Ю. Боровського, Я. Вітте, А. Голдтау, Ф. Ендрюс-Спіда, Н. Єсакової, А. Кокнара, Р. Кохена, Дж. Ная-мл., Д. Норса, К. Феттвейса та інших.

З точки зору неоліберального підходу, вивчення міжнародної енергетичної політики передбачає аналіз вразливих сторін міжнародної енергетичної галузі та конструктивного комплексу заходів у сфері управління світовою енергетикою. Виявлення уразливих сторін міжнародної енергетичної галузі ґрунтується як на парадоксі достатку, під яким прийнято розуміти стан, коли країни, що володіють значними природними ресурсами, є менш економічно розвиненими, ніж країни з невеликими запасами або з запасами, які відсутні зовсім, так і на тому, що економіка держав ґрунтується на одному ресурсі, а політичний режим є, як правило, авторитарним. Такий стан розподілу природних ресурсів призводить до ресурсних війн, тобто, коли політико-економічні та військові сили всередині країни спрямовані на перерозподіл енергетичних ресурсів. Вироблення конструктивного комплексу заходів у сфері управління світовою енергетикою пояснюється необхідністю пошуку рішень проблем, пов'язаних з громадськими і міждержавними конфліктами. Подібний комплекс заходів є зведенням рекомендацій для подальшого вироблення політичних рішень, що мають ґрунтуватись на прозорості і відкритості інформації щодо енергетичних ресурсів; міжнародно-правовому регулюванню для обмеження і стримування незаконної торгівлі; корпоративній соціальній відповідальності компаній за дотриманням правових та екологічних норм; створенні міжнародних і регіональних енергетичних інституцій [7].

Альтернативою неореалістським і неоліберальним концепціям до проблем світової енергетики є конструктивістський підхід, у рамках якого також досліджуються

проблем енергетичної безпеки, зокрема, представники Б. Бузан, Д. Віктор, Ф. Дебруве, К. Курце, М. Палонкорпі, Б. Совакул, О. Увер вважають, що основні характеристики міжнародних відносин в енергетичній сфері не можна вважати непорушними категоріями, так як вони формуються міжнародними акторами, а тому однакові проблеми у сфері енергетичної безпеки можуть неоднаково трактуватись різними учасниками міжнародних відносин. При цьому стандарти міжнародної взаємодії можуть змінюватись внаслідок діяльності міжнародних і регіональних інституцій. Таким чином, конструктивісти приходять до висновку, що енергетична безпека є доволі суперечливим концептом, що поєднує в собі окремішні державні погляди на розуміння сутності енергетичної безпеки задля пояснення власних політико-практичних рішень, що може не лише по-різному інтерпретуватись у різних соціальних спільнотах, але і еволюціонувати [8]. На думку дослідників, національна безпека держави формується під впливом зовнішніх і внутрішніх соціальних процесів, що призводить до того, що будь-які політичні, економічні, енергетичні проблеми сприймаються міжнародними акторами як загроза власній безпеці, тому вивчення проблем енергетичної безпеки має здійснюватись не на підставі незмінних імперативів, а через дослідження уявлень акторів про характер загроз [9].

Міжнародний політекономічний концептуальний підхід до енергетичного концепту міжнародних відносин ґрунтується на роботах Р. Андерхілла, Л. Вейса, П. Евене, Т. Пемпела, С. Стрендж, Т. Скополи, Д. Хелла, Ф. Черні та ін., що досліджують з-поміж іншого питання виникнення суперечностей між різними міжнародними акторами в енергетичній сфері, а також їх вплив на засади формування зовнішньої політики та процеси захисту національних інтересів. Представники підходу намагаються в своїх дослідженнях виявити оптимальне співвідношення між державним і ринковим впливами на владні процеси у конкретному соціумі, зокрема, вони приходять до висновку, що нині відбувається суперництво таких первинних структур влади, що має ключове значення для названих первинних структур. Таким чином, фахівці пропонують політекономічний або комбінований підхід до аналізу проблем світової енергетики, що дозволяє з'ясувати сутність політичного та економічного підґрунтя розвитку міжнародних енергетичних процесів [10].

Комбінованого підходу до аналізу світової енергетики дотримуються й прихильники геополітичного імперативу в енергетичній сфері, зокрема, вони вважають, що економічний вимір є головною причиною заполітизованості світової енергетики, оскільки наявна висока залежність одних країн від експорту, а інших – від імпорту вуглеводнів. При цьому було встановлено закономірність: якщо світова економіка починає виходити з кризи і поступально розвиватися, то виникає дефіцит нафти та загострення боротьби за стратегічний ресурс, так як країни-виробники скорочують видобуток і вкладають менше коштів у технологічний розвиток родовищ. Крім цього, вразливість шляхів транспортування вуглеводнів створює сприятливі умови для політизації світової енергетики, оскільки близько 40% світових

перевезень припадає на Ормузьку протоку, близько 28% – на Малаккську протоку, а близько 7% – на Баб-ель-Мандебську протоку [11].

Прихильники неомарксистського підходу С. Амін, І. Валлерстайн, Й. Галтунг, Р. Кокс, Р. Пребиш, А. Франк, Р. Хіннебуш також розглядають у своїй роботі взаємозв'язок міжнародних відносин та енергетичної сфери, при цьому вони наголошують на нерівності між країнами Півдня та країнами Півночі, оскільки розвинутим країнам потрібні лише природні, у тому числі й енергетичні, ресурси азійського або африканського континентів, тому місцеві народи сприймаються переважно як перешкода на шляху отримання цих ресурсів [12]. Як приклад вони наводять країни Африки, Близького Сходу, а також деякою мірою РФ і КНР. Такі природноресурсні держави як правило мають експортно-ресурсну економіку та нестабільну внутрішньополітичну владу, не займаються переробкою сировини та не виготовляють завершений продукт високої собівартості [13]. Представники неомарксистського підходу при аналізі впливу енергетичної сфери на міжнародні відносини підкреслюється важливість володіння державою енергетичними ресурсами та не враховуються політико-історичні, соціальні, економічні та природні чинники, що вплинули на процеси державотворення; наголошується на залежності держави від володіння або споживання енергетичних ресурсів, що позначається на особливостях забезпечення національних інтересів; виключається участь недержавних акторів міжнародної взаємодії у процесах формування світової енергетичної системи.

Зауважимо, що переважну більшість сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень енергетичного концепту міжнародних відносин можна вважати міждисциплінарними, так як вони ґрунтуються на поєднанні декількох концептуальних підходів, зокрема серед зарубіжних дослідників виділимо роботи А. Алексеева, В. Анненкова, Е. Ігішевої, Д. Ергіна, А. Єлібаєвої, Н. Лахтовського, М. Пека, С. Жизніна, В. Женжебіра, С. Жукова, А. Корін, Л.–М. Кремера, Г. Лүфта, М. Миронова, С. Морій, І. Новицького, А. Пестова, Т. Пшави, Н. Симонії, К. Трачук та інших, тоді як серед вітчизняних дослідників виокремимо наукові розробки С. Андрущенко, В. Баранніка, С. Бєвза, С. Боброва, Т. Богданової, Д. Волошина, С. Галаки, В. Головченка, М. Гончарука, В. Грудза, Л. Губерського, М. Дорошка, І. Діяка, О. Закревського, М. Земляного, С. Каміньського, Є. Крижанівського, М. Ковалика, В. Копійки, О. Копель, В. Крушинського, В. Лойко, В. Манжолі, В. Матвієнка, В. Микитенка, О. Михайлюка, Б. Парахонського, О. Пархомчук, І. Піляєва, І. Погорської, Г. Перепелиці, М. Рижкова, Н. Ржевської, Ю. Скорохода, Є. Сухіна, О. Суходолі, Т. Темнюк, С. Федуняка, А. Чубика, А. Шевцова, С. Шергіна, Т. Шинкаренко, Л. Чекаленко, Н. Яковенко та інших. У наукових розвідках фахівці вивчають вплив державних і недержавних акторів на процеси формування міжнародної енергетичної політики, безпеки та економіки, конфліктогенний потенціал

взаємодії міжнародних учасників при забезпеченні доступу до видобутку, переробки та транспортування енергетичних ресурсів, роль міжнародних і регіональних політико-економічних інституцій в енергетичній сфері тощо.

Представники зарубіжного міждисциплінарного підходу відзначають, що:

– не існує потреби у чіткому визначенні сутності енергетичної безпеки, оскільки кожна країна має власне, суб'єктивне сприйняття проблем енергопостачання, що може еволюціонувати залежно від політичних і соціоекономічних умов, а також по-різному сприйматися соціумом розвинених держав і країн, що розвиваються, таким чином, енергетичну безпеку можна вважати бажаним політичним результатом, якого прагнуть всі держави [15–17];

– енергетичні ресурси тісно пов'язані з міжнародною та національною політикою, і якщо світовій спільноті не вдасться спільно розбити і закріпити єдиний взаємоприйнятний підхід до проблем енергопостачання на міжнародному рівні і створити багатосторонній механізм контролю за його виконанням, то у перспективі можна очікувати поглиблення енергетичних конфліктів [16];

– можна виокремити військово-політичну, фінансово-економічну і техніко-екологічну складову міжнародної енергетичної безпеки, у рамках яких необхідно вивчати взаємодію міжнародних акторів щодо вирішення світових енергетичних проблем; зокрема, сутність військово-політичної складової полягає у визначенні функціональних напрямів зовнішньої політики держави щодо забезпечення національної енергетичної безпеки, а також у розвитку військової сфери на основі незалежних енергоресурсів; сутність фінансово-економічної складової полягає у визначенні процесів цінотворення, світових запасів, попиту та пропозиції на енергетичні ресурси; сутність техніко-екологічної складової включає дослідження питань безпеки транзиту, постачання та видобутку енергетичних запасів;

– стабільні енергетичні відносини ґрунтуються на правовій основі, що розроблена відповідними міжнародними та регіональними інституціями, які покликанні регулювати та координувати політичну діяльність держав, що володіють значним енергетичним потенціалом або зацікавленні у розвитку енергетичної сфери. Таким чином, інституції беруть участь у формуванні правил політичної поведінки міжнародних акторів в енергетичній сфері [7];

– процеси, пов'язані з енергетичним виміром міжнародних відносин, є суперечливими і характеризуються, як боротьба за контроль енергетичних ресурсів інших країн, що може призводити до перегляду сутності зовнішньополітичної діяльності держав, зміни пріоритетів забезпечення національних інтересів, появи міждержавних конфліктів або військово-політичного суперництва; боротьба держав за можливість самостійно розпоряджатися власними енергетичними ресурсами, що може призводити до розвитку національно-визвольних рухів на основі енергетичного чинника; боротьба за справедливий розподіл доходів від експорту енергетичних ресурсів, що може призводити до внутрішніх соціальних хвилювань або громадянських конфліктів; боротьба країн з незалежною зовнішньою енергетичною політикою за лідерство в енергетичній сфері на міжнародному та

регіональному рівнях, що може призводити до зіткнення національних інтересів держав, появи енергетичних криз і посилення військово-політичного суперництва за володіння та розподіл світових енергетичних ресурсів; спроба перегляду існуючих кордонів через розширення власної території за рахунок інших держав багатих на енергетичні ресурси; зростання кількості енергонезалежних держав, що може призводити до міжнародної політичної, енергетичної, економічної або військової нестабільності внаслідок нерівномірного економічного розвитку держав та наявності ідеологічно-культурних протиріч [4];

– міждержавні енергетичні відносини здійснюються у вигляді багатополлярної та пірамідальної моделей, зокрема багатополлярна модель є множиною залежних одна від одної енергетичних пар держав, що характеризуються постійною зміною енергетичних ланцюжків взаємодії та появою міжнародного напруження або кризових явищ; пірамідальна модель є ієрархію держав, що сформована на основі наявності природних енергоресурсів, економічної могутності та ступеня впливу в енергетичній сфері [4].

Прихильники вітчизняного міждисциплінарного підходу зауважують, що енергетичний концепт міжнародних відносин можна розглядати за декількома науково-теоретичними напрямками – глобальний, регіональний та національний. Зокрема, у рамках глобального напрямку дослідники аналізують тенденції розвитку світової енергетики за умов поглиблення глобалізаційних процесів, вплив міжнародних інституцій на сучасну енергетичну політику; у рамках регіонального напрямку – розглядають проблеми загальної енергетичної безпеки європейських країн, азійський вимір енергетичної складової міжнародних відносин, роль пострадянських країн у процесах підтримки енергетичної безпеки; у рамках національного напрямку – вивчають енергетичну складову зовнішньої політики РФ, незалежність України у межах світової енергетичної системи, енергетичну безпеку України на початку XXI ст., умови формування двосторонніх енергетичних відносин [5].

Висновок. Названі підходи до визначення енергетичного концепту міжнародних відносин дозволили проаналізувати та виокремити етапи трансформації наукових напрямів до розуміння сутності взаємозв'язку між національними інтересами та енергетичною політикою, безпекою та економікою, зокрема, встановлено, що конфлікти між експортерами та імпортерами енергетичних ресурсів є найбільшою загрозою національним інтересам держави. Оскільки потреба диверсифікації джерел спонукає держав-імпортерів до встановлення різнобічних енергетичних відносин, що може спричинити загрозу інтересам інших міжнародних акторів, а поява нових суб'єктів внаслідок оволодіння ними сучасними технологіями видобутку енергоресурсів може змінювати енергетичний ринок та впливати на його перерозподіл між основними акторами. Задля подолання цього учасники створюють міжнародні та регіональні механізми співпраці, що дозволяють трансформувати світову енергетичну систему та подолати конфронтаційність міжнародної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Береза А. Н. Юридические технологии обеспечения энергетической безопасности современной России: автореферат дис. ... канд. юридических наук: 23.00.02 / А. Н. Береза; Рост. юрид. ин-т МВД РФ. – 22 с.

2. Чиж А. Влияние энергетических проблем на международные отношения в начале XXI в. / А. Чиж // Журнал международного права и международных отношений. – 2014. – №2. – С.32–37.

3. Боровский Ю. Исследования энергетики в теории международных отношений / Ю. Боровский, К. Трачук // Международные процессы. – 2015. – Т.13, №4. – С.86–98.

4. Войтович Р. Глобальный интерес та його виклики реалізації національного інтересу / Р. Войтович [Електронний ресурс] // Національна академія державного управління при Президентові України. – 2007. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07vrvgni.htm>

5. Мазурець Ю. О. Трансформація поняття «національні інтереси» в теоріях та концепціях за умов глобалізації / Ю. О. Мазурець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: ІМВ, 2015. – Вип.124, Ч. I. – С.37–43.

6. Емелин К. Н. Особенности внешнеполитической стратегии Польши в обеспечении энергетической безопасности: дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.04 / К. Н. Емелин; С.–Петербург. гос. ун–т. – Санкт-Петербург, 2014. – 144 с.

7. Елибаева А. Е. Шанхайская Организация Сотрудничества и Европейский Союз: региональные комплексы энергетической безопасности / А. Е. Елибаева; 6V020200 – Международные отношения Дисс. ... доктора философии. – Республика Казахстан, Алматы, 2014. – 204 с.

8. The Routledge Handbook of Energy Security; Edited by Benjamin K. Sovacool. – New York: Routledge, 2011. – 428 p.

9. Buzan B. Regions and Powers: The Structure of International Security / Barry Buzan, Ole Waever. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 594 p.

10. Strange S. States and Markets / S. Strange; 2nd revised edition. – London: Bloomsbury Publishing Plc., 2004. – 280 p.

11. Amin S. The Implosion of Contemporary Capitalism / S. Amin. – New York: Monthly Review Press, 2013. – 144 p.

12. Hinnebusch R. The International Politics of the Middle East [Електронний ресурс] / R. Hinnebusch. – Manchester–New York: Manchester University Press, 2003. – 262 p. – Режим доступу: www.oapen.org/download?type=document&docid=341386

13. Luft G. Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook [Електронний ресурс] / Gal Luft, Anne Korin. – Greenwood Publishing Group, 2009. – 372 p. – Режим доступу: https://uscrow.org/download/warfare/infrastructure_protection/Energy%20security.pdf

14. Yergin D. Energy Independence [Електронний ресурс] / D. Yergin // The Wall Street Journal. – Jan. 23, 2007. – Режим доступу: <http://www.wsj.com/articles/SB116951954739284514>

15. Peck M. Security materialism: a new approach to energy security [Електронний ресурс] / M. Peck // International Studies Association Asia-Pacific Regional Section Inaugural Conference. – 2011. – 29 p. – Режим доступу: <http://www.uq.edu.au/isaasiapacific/content/michaelpeck7-1.pdf>

16. Энергетическая безопасность глобализирующегося мира и Россия / Под ред. Симония Н. А., Жукова С. В. – М.: ИМЭМО РАН, 2008. – 354 с.

17. Трачук К. В. Современные исследования проблем энергетической безопасности: теоретические аспекты [Електронний ресурс] / К. В. Трачук // Вестник МГИМО(У). Политология. – 4 (31) 2013. – С.219–226. – Режим доступу: www.vestnik.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/27politologiya_trachuk.pdf

References

1. Bereza A. N. Yuridicheskie tehnologii obespecheniya energeticheskoy bezopasnosti sovremennoy Rossii: avtoreferat dis. ... kand. yuridicheskikh nauk: 23.00.02 / A. N. Bereza; Rost. yurid. in-t MVD RF. – 22 s.

2. Chizh A. Vliyaniye energeticheskikh problem na mezhdunarodnyye otnosheniya v nachale XXI v. / A. Chizh // Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnosheniy. – 2014. – №2. – С.32–37.

3. Borovskiy Yu. Issledovaniya energetiki v teorii mezhdunarodnykh otnosheniy / Yu. Borovskiy, K. Trachuk // Mezhdunarodnyye protsessyy. – 2015. – Т.13, №4. – С.86–98.

4. Voytovich R. Globalniy interes ta yogo vikliki realizatsiyi natsionalno interesu / R. Voytovich [Електронний ресурс] // Natsionalna akademiya derzhavnogo upravlinnya pri Prezidentovi Ukraini. – 2007. – Rezhim dostupu: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07vrvgni.htm>

5. Mazurets Yu. O. Transformatsiya ponyattya «natsionalni interesi» v teoriiyah ta kontseptsiyah za umov globalizatsiyi / Yu. O. Mazurets //

Aktualni problemi mizhnarodnih vidnosin. – К.: ІМВ, 2015. – Vip.124, Ch. I. – С.37–43.

6. Emelin K. N. Osobennosti vneshnepoliticheskoy strategii Polshi v obespechenii energeticheskoy bezopasnosti: dissertatsiya ... kand. polit. nauk: 23.00.04 / K. N. Emelin; S.–Peterb. gos. un–t. – Sankt–Peterburg, 2014. – 144 s.

7. Elibaeva A. E. Shanhayskaya Organizatsiya Sotrudnichestva i Evropeyskiy Soyuz: regionalnyye kompleksy energeticheskoy bezopasnosti / A. E. Elibaeva; 6V020200 – Mezhdunarodnyye otnosheniya Diss. ... doktora filosofii. – Respublika Kazakhstan, Almaty, 2014. – 204 s.

8. The Routledge Handbook of Energy Security; Edited by Benjamin K. Sovacool. – New York: Routledge, 2011. – 428 p.

9. Buzan B. Regions and Powers: The Structure of International Security / Barry Buzan, Ole Waever. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 594 p.

10. Strange S. States and Markets / S. Strange; 2nd revised edition. – London: Bloomsbury Publishing Plc., 2004. – 280 p.

11. Amin S. The Implosion of Contemporary Capitalism / S. Amin. – New York: Monthly Review Press, 2013. – 144 p.

12. Hinnebusch R. The International Politics of the Middle East [Електронний ресурс] / R. Hinnebusch. – Manchester–New York: Manchester University Press, 2003. – 262 p. – Rezhim dostupu: www.oapen.org/download?type=document&docid=341386

13. Luft G. Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook [Електронний ресурс] / Gal Luft, Anne Korin. – Greenwood Publishing Group, 2009. – 372 p. – Rezhim dostupu: https://uscrow.org/download/warfare/infrastructure_protection/Energysecurity.pdf

14. Yergin D. Energy Independence [Електронний ресурс] / D. Yergin // The Wall Street Journal. – Jan. 23, 2007. – Rezhim dostupu: <http://www.wsj.com/articles/SB116951954739284514>

15. Peck M. Security materialism: a new approach to energy security [Електронний ресурс] / M. Peck // International Studies Association Asia-Pacific Regional Section Inaugural Conference. – 2011. – 29 p. – Rezhim dostupu: <http://www.uq.edu.au/isaasiapacific/content/michaelpeck7-1.pdf>

16. Energeticheskaya bezopasnost globaliziruyushegosya mira i Rossiya / Pod red. Simoniya N. A., Zhukova S. V. – М.: ИМЭМО РАН, 2008. – 354 s.

17. Trachuk K. V. Sovremennyye issledovaniya problem energeticheskoy bezopasnosti: teoreticheskie aspekty [Електронний ресурс] / K. V. Trachuk // Vestnik MGIMO(U). Politologiya. – 4 (31) 2013. – С.219–226. – Rezhim dostupu: www.vestnik.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/27politologiya_trachuk.pdf

Mazurets Yu. O., postgraduate of Department of International Information, Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), MazuretsYura5@gmail.com

Energy concept of modern international relations: conceptual and categorical characteristics and conceptual approaches

The energy concept of international relations is often considered via neo-realist, neo-liberal, constructivist, neo-Marxist and that of international political economy approaches. However, many scientists are inclined to the principle of interdisciplinarity in the study of this subject. Utilization of political, historical, comparative and praxeological methods helped to clarify variety of actors of international energy relations. Due attention was paid at such a significant factor as politicization of international energy relations. The latter makes it an area of interests for political scientists even more than for economists. Scientists and researchers tend to believe that energy component of international relations is one of determinative in comparative analysis of the position of countries in international arena and interpretation of position thereof in the global order.

Keywords: international relations, energy, national interests.

Мазурець Ю. А., аспірант кафедри міжнародної інформації, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), MazuretsYura5@gmail.com

Энергетический концепт современных международных отношений: понятийно-категориальные характеристики и концептуальные подходы

Энергетический концепт современных международных отношений чаще всего рассматривают через призму неореалистского, неоллиберального, конструктивистского, международного политэкономического и неомарксистского подходов. Впрочем, многие ученые склоняются к принципу междисциплинарности при исследовании данной проблематики. Применение политического, исторического, компаративистского и прагматологического методов помогли выявить полноту разнообразия акторов международных энергетических отношений. Особое внимание уделено фактору значительной

заполитизированности этих отношений, чем дальше, тем сильнее относящих их к сфере интересов не так экономистов, как политологов. Ученые современности, как и исследователи прошлого склонны считать, что энергетическая составляющая международных отношений является одной из наиболее важных при сравнительном анализе положения государств на международной арене и толковании их места в мировом порядке.

Ключевые слова: международные отношения, энергетика, национальные интересы.

* * *

УДК 323.2

Мищенко А. Б.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин, Факультет журналістики та міжнародних відносин, Київський національний університет культури та мистецтв (Україна, Київ),
mishenko.ab@gmail.com

ДЕМОКРАТИЧНА ЛЕГІТИМНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ЗАСОБИ, ПРОТИРІЧЧЯ

Держава як суспільне утворення динамічно змінюється під тиском різноманітних факторів: політичних, соціальних, технологічних. Метою даної статті є аналіз особливостей демократичної легітимності політичної влади як наукового поняття та процесу забезпечення сталого розвитку суспільства, а також дослідити основні засоби становлення та підтримання влади з врахуванням сутнісних протирічч. Використовуючи компаративістський та системний методи було з'ясовано роль і значення віри та довіри громадян в процесі формування політичної влади, окреслено роль горизонтальних мереж та виміри громадської участі щодо забезпечення демократичної легітимності, а також вирішено основні структурні протиріччя, що сприяють рухові режиму в заданому напрямку. Було доведено, що сучасна демократична легітимність багатогранне поняття, постійно зштовхується з суперечностями у своєму розвитку, особливо соціально-економічного підґрунтя, однак забезпечує свій розвиток та якісний поступ за рахунок збереження та поширення цінностей та морально-обумовлених культурних структур, які відповідно сприяють загальному суспільному благу.

Ключові слова: віра, громадянське суспільство, демократія, довіра, конституційний суд, легітимність, цінності.

Влада як феномен, що дозволяє управляти, направляти, нав'язувати та змушувати, постійно змінюється слідом за трансформацією світопорядку, а також в залежності від політичної системи, в якій застосовується.

Влада має двовимірний характер: з одного боку вона є певною можливістю, з іншого – відповідальністю.

Вона також має і різні форми – пряму й опосередковану, а саме: перша є результатом призначення та сприяє отриманню легальних важелів впливу, друга – є поєднанням легально-легітимного обрання на певну посаду, що означає проходження виборчих процедур за певними нормами і законами.

Для одних політиків влада є об'єктом, для інших – засобом. Незаперечним є лише те, як писав Ф. Ніцше, що всі її прагнуть. В сучасних умовах перед політиком постає не просто завдання завоювати (вибороти) владні повноваження, а й зберегти їх шляхом формування певного кредиту довіри громадян та підтримки його дій. Це дає змогу не лише конструктивно інтегрувати та змінювати систему державного управління, а й визначати якість і волю тих, хто наділив політика цією владою.

Безумовно мова йтиме про легітимність у різних її формах. Однак слід зауважити, що теоретико-методологічних досліджень в цьому напрямку було здійснено чимало ще з періоду Французької Революції, що ознаменувала право народу на волевиявлення.

Дане дослідження ґрунтується на детальному розгляді проблеми, що може бути поділена кілька блоків наукового дискурсу:

1. Це питання довіри та віри громадян до влади (політиків та різноманітних інституцій) як вияв раціональної та ірраціональної схильності до передачі своїх повноважень іншому, що безпосередньо визначає легітимність такої влади або ні. Дослідження в цьому напрямку проводили Б. Барбер, Е. Гідденс, Ш. Ейзенштадт, Дж. Коулман, Н. Луман, К. Ньютон, Р. Патнам, А. Селігман, Е. Ушландера, М. Хатерінгтон, П. Штомпка, Р. Шо, тощо. Серед українських вчених варто виокремити праці С. Балмаєва, М. Лесечко, В. Лукіна, І. Мартинюк, Ю. Савко, В. Степаненко, Н. Соболевої, А. Чемериса.

2. Питання співвідношення понять «легальності» та «легітимності», що стало актуальним в процесі вивчення різних політичних режимів та засобів, якими вони забезпечують своє функціонування. Філософсько-політологічні дослідження ґрунтуються на теоретичній базі позитивістів (К. Попера, Г. Альберта), герменевтиків (П. Рікера, М. Гайдегера), дослідження проблем демократичної легітимності та її механізмів (Т. Парсонса, Е. Гідденса, Дж. Коена, Й. Шумпетера, Р. Патнама). Вітчизняні вчені теж здійснили вклад в розробку цієї теми у своїх наукових працях, серед них О. Висоцький, О. Дащаківська, Ю. Кравченко, С. Пролеєв, В. Чечель і т.д.

3. Проблеми зв'язку легітимності влади та довіри стали теорії В. Міллера, М. Догана, С. Уайтфілда, А. Фетисова, К. Завершинського та інших.

4. Праці вчених, які доводили безальтернативність питання демократичної легітимності (процедур, засобів, ризиків) в розвитку сучасних суспільств, що найбільш повно сприяють вирішенню на державному рівні питань індивідуальних прав і свобод, загального блага, національного інтересу тощо. До них варто віднести В. Волинця, Р. Дарендорфа, Ш. Ейзенштадта, С. Кастелла, П. Розенвалона, С. Рябова і т.д.

Саме тому слід підкреслити, що надто велика кількість вітчизняних та зарубіжних вчених, що досліджують питання довіри громадян до влади, основних механізмів її підтримки та формування сталої демократичної легітимності режиму, доводить її актуальність та невичерпність. Додатковим аргументом щодо подальшого виокремлення особливостей процесу стає повсякденна глобалізація та зміна світопорядку XXI століття. Адже одночасно проходять процеси демократизації й глокалізації, глобалізації й регіоналізації, протидія стабільності й хаосу. Все це демонструє нові виклики для політичних систем, що вимагає детального вивчення якісних змін з перенесенням їх на необхідність підтримки та збереження рівноваги та поступу в межах окремої країни, та світу загалом.

Метою даного дослідження є проаналізувати демократичну легітимність як поняття та процес забезпечення сталого розвитку суспільств, виокремивши основні засоби її становлення та підтримання з врахуванням наявних протирічч.

У сьогоднішніх умовах людині притаманне дихотомічне мислення: алогічна віра у вождів, Бога й нові технології, або логічна віра в людину, яка заснована на досвіді нашої власної плідної та щоденної діяльності.

Будучи основою політичної культури суспільства, виступаючи складовою вертикальних зв'язків між індивідом, громадянським суспільством і державою та безпосередньою взаємодією громадян з владними